

Zoersel – Halle – St.-Antonius

januari 2025

1. Voorwoord
2. Sint-Bernardsabdij Hemiksem – verlies en herwinning van zelfstandigheid. 1559-1637
3. Thomas Van Thielt
4. Adriaen Brouwers, de vergeten Heer van Halle.
5. De plaatsnaamkunde van Zoersel
6. Info Museum, Documentatiecentrum, copyright en Lidgeld.

Opgericht in 1977

Weetjes en Ditjes en Datjes - nr.16

1. Voorwoord.

Bij het begin van het nieuwe jaar willen we langs deze weg al onze leden, lezers en sympathisanten een gezond en voorspoedig 2025 toewensen. Een jaar waar we op verschillende vlakken weer enkele vinkjes op onze bucket list kunnen aanbrengen en waar het jullie op alle gebieden goed mag gaan.

Natuurlijk wens ik dat ook de Heemkundige Kring Zoersel toe. Ook binnen de kring zal 2025 een belangrijk jaar worden. Vooreerst verwachten we in het voorjaar het **project Smidse Bogaerts** te kunnen afronden.

Erfgoeddag eind april zou hiervoor een geschikte datum zijn maar er moet nog veel gebeuren voor het zover is. Het metselen van het vuur en de schouw en het plafonneren van de muren zijn hierin zelfs niet de moeilijkste opdracht omdat we daarover natuurlijk weten wat en hoe, alhoewel het in elkaar puzzelen van het smisvuur niet niks is.

De opbouw van de tentoonstelling en het inrichten van het gebouw lijkt me een veel moeilijker gegeven waar we dringend aan moeten beginnen werken. Ik herinner me nog zeer goed dat dit begin de jaren 2000 bij de uitwerking van het museum ook een hele klus was waar we verschillende keren opnieuw van nul zijn begonnen. Bovendien willen we in de opbouw van het museum in 2025 ook een aantal zaken aanpassen in kamer 2 en de grote zaal. Het museum mag uiteindelijk geen statisch gegeven zijn. Ook hierin willen we regelmatig vernieuwen om zodoende onze bezoekers te blijven uitnodigen voor een bezoek en te blijven boeien.

Met de jaarwisseling zijn we ook ons 50ste werkjaar gestart.

In die tijdspanne is natuurlijk een grote weg afgelegd waarbij we onze opdracht, namelijk het verzamelen en bestuderen van onze Zoerselse geschiedenis, lokale gebruiken en gebeurtenissen, als kring trouw zijn gebleven.

Gezien onze oprichting in 1976 samenviel met de fusies van de gemeenten hadden wij bij onze start, en gezien er binnen de fusiegemeente geen heemkring bestond, ervoor gekozen dat wij als werkingsgebied de ganse fusiegemeente, dus Zoersel, Halle en Sint-Antonius, zouden behartigen. Ook dit hebben we zowel in de uitbouw van ons documentatiecentrum als van ons heemkundig museum consequent doorgetrokken. Wij gingen er toen van uit dat de fusiegemeente een nieuw geheel zou gaan vormen.

Na 50 jaar fusiegemeente is niets minder waar! Het is natuurlijk perfect op bestuurlijk vlak, maar anderzijds stellen we dikwijls vast dat de fusie op alle andere vlakken mislukt is. Ook hierover willen we in ons 50ste werkjaar nadenken. Wat is onze toekomst en welke richting gaat deze uit? Ook hierover zullen we jullie op de hoogte houden. U ziet dat we zowel fysiek- als denkwerk voor de boeg hebben.

Toch nogmaals de beste wensen voor 2025
Jan Denissen, Voorzitter Heemkundige Kring Zoersel.

2. Sint-Bernardsabdij Hemiksem verlies en herwinning van zelfstandigheid. **1559-1637**

Waar en wanneer begint het verhaal van de cisterciënzers en de Sint-Bernardsabdij?

Om het verhaal in te leiden, willen we vooraf summier de ontstaansgeschiedenis van zeg maar onze abdij samenvatten.

Uit onvrede met de naleving van de Regel van Benedictus sticht in 1098 Robert een nieuwe orde en richt hij het eerste klooster op in Cîteaux. Naar de Latijnse naam Cistercium worden de monniken cisterciënzers genoemd. Een toonaangevende monnik Bernard krijgt als opdracht een dochterklooster te stichten. Hij noemt dit klooster Claire Vallée, Clairvaux. Deze stichting resulteert in een aantal dochterabdiën; de monniken worden benevens cisterciënzers ook bernardijnen genoemd. Bij de dood van Bernard(us) in 1153 telt de cisterciënzersorde 339 kloosters, waaronder de abdij van Villers, gesticht in 1146 door een groepje monniken in opdracht van Bernardus.

De abt van Villers krijgt in 1233 een schenking van de hertog van Brabant Hendrik I, op aangeven van zijn zoon Hendrik, die in 1235 als hertog Hendrik II de schenking bevestigt.

Deze schenking bestaat uit de landbouwuitbating Westmalle “met alle rechten die wij daar bezitten inzake tienden, bossen, weiden, waters, weiderechten, alsook het bos Hoodonk genoemd, en al het overige wat erbij hoort”. En verder “opdat deze een klooster van de orde van Cîteaux zou oprichten met de naam St.-Bernardsplaats”.

De reden dat de abdij niet in Westmalle maar in Vremde komt, is de schenking die de abdij van Vil- lers in 1236 krijgt van Egidius Berthout, heer van Berlaar. Deze schenking omvat goederen te Vremde, Millegem, Broechem en Ouwen (Grobbendonk). Als tegenprestatie verwacht de heer van Berlaar dat er een klooster wordt opgericht in één van deze plaatsen. Met de goedkeuring van Hen- drik II, hertog van Brabant, ontstaat de Sint-Bernardusabdij te Vremde.

Niet iedereen was tevreden met de komst van de monniken. Conflicten met de pastoor van Vremde en de familie Berthout en daarop de aankoop van gronden te Hemiksem hebben tot gevolg dat de abdij in 1244 verhuist naar Hemiksem. In 1246 kunnen de monniken hun intrek nemen in de nieuwe gebouwen, waar ze met een korte onderbreking blijven tot aan de opheffing en de verkoop tijdens de Franse Revolutie.

Waarom bestuderen we de periode 1559-1637?

Foto links = Abdij Sint-Bernards Hemiksem (Kempens Landschap)

Tussen 1559 en 1636 was het voortbestaan van de Sint-Bernard- sabdij te Hemiksem onzeker. Dat had alles te maken met de oprich- ting van het nieuwe bisdom Ant- werpen. En die oprichting had ook grote gevolgen kunnen hebben voor haar abdiigoederen, wat ons aanbelangt de goederen in West- malle en Zoersel. Als het bisdom de abdij had opgeslokt, zoals een

tijd lang de plannen waren, dan lag het lot van onder meer Hoodonk, waaronder het Zoerselbos, in handen van de bisschop.

De monniken van de Sint-Bernardsabdij hadden al meer dan drie eeuwen zeer deskundig hun goe- deren beheerd en uitgebreid. Of dit in de handen van de bisschoppen op dezelfde manier zou verder- gezet worden, is maar de vraag.

Mede door de hardnekkigheid van de monniken zijn de aanhechtingsplannen nooit werkelijkheid ge- worden. Wat als ...?

De aanleiding van deze tekst is de studie, die Marc De Maeseneer heeft gemaakt over de te weinig gekende Adriaen Brouwers, heer van Halle. Gedeeltelijk verloopt het leven van Adriaen Brouwers over dezelfde tijdspanne. Omdat ik zo weinig wist van die periode, vond ik het op de eerste plaats voor mezelf de moeite om de periode tussen de oprichting van het bisdom Antwerpen en de uiteinde- lijke overeenkomst met de abdij verder uit te spitten.

In het boek “Zoersel en de cisterciënzers”, dat in 2023 met medewerking van de Heemkundige Kring Zoersel tot stand is gekomen, vinden we wel een summiere beschrijving van dat tijdsverloop, maar weinig over de spanningen tussen abdij en bisdom.

Oprichting van het nieuwe bisdom Antwerpen in 1559

Op 12 mei 1559 beslist paus Paulus IV met de bul “Super universas” tot de oprichting van veertien nieuwe bisdommen in de Spaanse Nederlanden. In dit gebied worden de kerkelijke structuren ver- kleind om beter samen te vallen met de staatkundige en taalkundige realiteit.

De hoofdbedoeling van de Habsburgers is de Kerk beter te wapenen tegen het opkomende protes- tantisme en om de invloed van de Franse koning in hun gebieden te verminderen

Foto Links = Bisschop-abt Sonnius (Wikipedia)

De eerste plannen dateren al van 1520. De echte architect van de nieuwe kerkelijke indeling in de Nederlanden is Franciscus Sonnius. Hij werd op 12 augustus 1507 in Son bij Eindhoven geboren met de familienaam Van de Velde. Hij liet, zoals gebruikelijk was, zijn naam verlatijnsen tot Sonnius. Hij had theologie gestudeerd aan de universiteit van Leuven en werd er in 1545 hoogleraar. Tijdens zijn verblijf op het Concilie van Trente in de periode mei 1551 tot april 1552 had hij reeds plannen uitgewerkt voor de oprichting van nieuwe bisdommen en twee aartsbisdommen.

Daardoor kwam hij onder de aandacht van koning Filips II van Spanje. De koning zag zelf de nood in om een sterkere kerkelijke structuur uit te bouwen en zijn gezag te kunnen handhaven.

In opdracht van de koning trekt Sonnius naar Rome.

Maar de gezondheidstoestand van paus Paulus IV belet hem snel een beslissing te nemen. Ook politieke beschouwingen brengen uitstel. De belangen van koning en paus lopen niet altijd evenwijdig. Een belangrijke doelstelling van koning Filips is o. a. dat de bisdommen niet langer zouden aangestuurd worden vanuit buitenlandse (lees: Franse) aartsbisdommen zoals Cambrai en dat de macht van de Prinsbisschop van Luik zou ingeperkt worden.

Uiteindelijk vinden in 1559 de paus en de koning elkaar.

Het meest noordelijke deel van het bisdom Kamerijk zou het nieuwe bisdom Antwerpen worden. Daarbij gevoegd worden twee derde van het dekenaat Hilvarenbeek en één van de vier dekenaten van het aartsdiaconaat Kempenland van het bisdom Luik. Veertien parochies in het noorden van de provincie Antwerpen behoorden tot dit dekenaat. Deze kerkhervorming versterkt het gezag van Rome in die gewesten en past in de katholieke reformatie (contrareformatie) tegen de protestantse reformatie.

Een hachelijke kwestie: waar haalt de bisschop zijn inkomsten vandaan?

Voorlopig zullen de aartsbisschoppen elk 5000, de andere bisschoppen elk 3000 gouden dukaten jaarlijks ontvangen uit nog aan te wijzen kerkelijke goederen.

In een afzonderlijke bul wordt de inlijving (incorporatie), zeg maar toe-eigening, van abdijgoederen voor de nieuwe bisschoppen bevolen. De paus drukt de voorkeur uit voor een inlijving boven een afsplitsing van goederen voor de bisschopszetel. Het incorporeren van vermogende abdijen blijft toch een bedenkelijke zaak. De bisschop zou abt van een vermogende abdij worden en voor het interne bestuur van de kloostergemeenschap zou hij vervangen worden door een prior uit de kloostergemeenschap zelf.

De kloosterlingen moeten gehoorzaamheid en eerbied betonen tegenover de bisschop (van Antwerpen), zoals ze voorheen deden tegenover hun abt. De bisschop krijgt het bestuur en het beheer van de abdij, in dit geval Sint-Bernards, in handen en de bevoegdheid om in alle functies te voorzien.

Om de inkomstenbronnen voor de nieuwe bisdommen te kennen, wordt een opsomming gemaakt van steden, plaatsen, kloosters en kastelen die binnen de grenzen van het nieuwe bisdom liggen.

De bul van 12 mei 1559 wordt op 31 juli 1559 bekrachtigd door paus Paulus IV, maar korte tijd daarna overlijdt hij. Op 10 maart 1561 keurt zijn opvolger paus Pius IV, de uitgewerkte plannen goed.

De Sint-Bernardsabdij zou eigendommen, goederen en tienden in de omgeving van Antwerpen, waarvan de jaarlijkse opbrengst tot 500 gouden dukaten (ongeveer 2.000 gulden) moest bedragen, aan de bisschopstafel overdragen. Dit moet plaatsvinden nadat de abt overleden is of eventueel

ontslag neemt. Het feit dat abt Jacobus van der Meeren op 17 november 1559 gestorven was en daardoor de abtsetel vrij kwam, vergemakkelijkt het voornemen.

Tussen ontwerp en uitvoering liggen echter talrijke obstakels. De grensbepalingen en de inkomsten voor de nieuwe bisdommen veroorzaken een aantal problemen.

Het verzet tegen het nieuwe bisdom is vooral in Brabant erg groot.

De hervorming is onpopulair bij de hoge adel, die toegang tot kerkelijke functies ziet verdwijnen, omdat zij niet de vereiste theologie-diploma's heeft en minder inspraak krijgt in benoemingen.

De komst van drie bisschoppen in de Staten van Brabant (de vertegenwoordiging van de drie standen) vergroot de macht van de kardinaal, in dit geval Granvelle. Dit is voor de andere twee standen, adel en burgers, een harde noot.

Er is evenzeer tegenstand van de monniken, die hun welvarende abdij aangewend zien worden om bisschoppen te onderhouden. Voortaan zouden de monniken geen eigen abt meer mogen kiezen, want de bisschop wordt tegelijk abt van de abdij.

Langs alle kanten wordt er druk uitgeoefend op Filips II. De abdij spant zich verder in om de inlijving door de bisdommen te vernietigen.

Al in 1561 heeft de abdij van Sint-Bernardus de inlijving afgewezen. In 1562 zenden de Staten van Brabant een afvaardiging naar koning Filips II van Spanje. Zij vragen hem de verkiezing van eigen abten toe te staan.

In hetzelfde jaar zendt ook het stadsbestuur van Antwerpen een delegatie naar Spanje om de aanstelling van twee kanunniken als inquisiteur ongedaan te maken.

Op drie augustus geeft de koning toe om de zaak uit te stellen. In een overeenkomst met de koning krijgt de abdij Sint-Bernardus (zoals ook Affligem en Tongerlo) op 30 juli 1564 de volle vrijheid terug met als voorwaarde dat ze jaarlijks 8.000 gulden zou betalen aan de bisschoppen. Ook benoemt Filips II Thomas van Thielt, vijf jaar lang pastoor van Oudenbosch, nog tot abt van Sint Bernardus. Maar dit alles zonder de gevraagde goedkeuring van paus Pius IV. Aan Thomas van Thielt besteden we een aparte tekst.

Goederen en rechten in het Markizaat Bergen op Zoom en de Baronie Breda

De abdij bezat een groot aantal eigendommen in wat we nu Vlaanderen noemen, maar ook talrijke goederen en rechten in het gebied dat we nu Noord-Brabant noemen, toen Markiezaat Bergen op Zoom en Baronie Breda.

Geregeld worden er discussies met plaatselijke heren beslecht met een overeenkomst of een uitspraak van hogerhand. Te vermelden valt het conflict met de markies van Bergen op Zoom (dat in 1533 verheven was tot markiezaat). De Grote Raad van Mechelen, die vanaf de vijftiende eeuw het hoogste rechtcollege in de Nederlanden was, velt hierin een oordeel: ieder kan voor de helft de tienden (belastinginkomsten) heffen.

In 1564 sluit de abdij een ander contract met de markies. Daarin staat dat de jurisdictie over Oudenbosch, twee overzetveren op de Mark en het visrecht in deze rivier afstaat aan het Markiezaat. In ruil schenkt de markies twee hoeven grond in Heer Jansland, te weten de Grote en de Kleine Hoeve.

Thomas Van Thielt

We keren terug naar de abdij. Op de website van de Heemkundekring het Land van Gastel lezen we de volgende tekst.

“In 1566 is er hoog bezoek op de abdij van Hemiksem: abt Thomas van Thielt ontvangt vriend Willem van Oranje en trakteert hem op een uitgebreid banket. Kort erna dringen reischoppers de abdij van Hemiksem binnen. Ze vernielen het interieur en verjagen de monniken. Het is de voorbode van de

Beeldenstorm, die op 10 augustus in Steenvoorde begint en waarbij op grote schaal katholiek kerkin-
terieur en beelden worden vernield door protestanten.” Dit banket vindt plaats op 9 juni 1566.

Thomas Van Thielt, abt van 1559 tot 1566, verdwijnt uit de abdij, stapt over naar het protestantisme
en wordt uit zijn ambt gezet. In zijn plaats komt in 1567 Jacobus Ceeuwen (Oudenbosch, 1530) als
kersverse abt, maar hij komt nooit in functie, omdat vanaf dan de functie naar de bisschop van Ant-
werpen gaat.

Na de passage van de Beeldenstorm beginnen de monniken meteen met de herstelling van de
schade. In 1567 wordt dit gevierd met een pontificale hoogmis op Maria-Hemelvaart.

Sonnius, de eerste bisschop-abt van Antwerpen (1570 – 1576)

Toen in 1563 Philippus Negri te Antwerpen overleed en er als Bisschop was benoemd, maar het nooit
in handen had genomen, werd er onmiddellijk aan Sonnius gedacht, om hem te vervangen.

Bisschop Sonnius, begeleid door Alva, doet zijn plechtige intrede in 1570, elf jaar later dan de bulle
van 1559, die de oprichting van het nieuwe bisdom Antwerpen inluidde. De wens van de cisterciën-
zers van Hemiksem om een bisschop-abt uit eigen gelederen te krijgen, wordt niet vervuld. Sonnius
neemt zijn intrek in het refugiehuis van de abdij op de Schoenmarkt in Antwerpen.

(De oorsprong van het refugium gaat terug tot 1290-1303; het werd heropgebouwd in 1498. In de
jaren 1778-1781 werd het paleis nogmaals heropgebouwd, steeds op dezelfde plaats. Het huidige
bisschoppelijk paleis is nog altijd op die plaats op de Schoenmarkt gevestigd.)

Lang heeft Sonnius niet van zijn verblijf kunnen genieten. Hij kon de problemen, veroorzaakt door de
oorlog, mouterijen en de opkomst van het calvinisme niet de baas. Veel geestelijken vertrekken of
worden verbannen. Hij overlijdt in 1576.

Tachtigjarige Oorlog en calvinistisch bestuur

Door de strijd in de 80-jarige oorlog (1568-1648) tussen het katholieke Spanje en de protestantse af-
gescheurde gewesten ontstaan veel troepenbewegingen en lacunes in het bestuur. Wie er het meest
onder lijdt is de plaatselijke bevolking.

Het staatsbankroet van Spanje in 1575 heeft als gevolg dat de soldaten in Spaanse dienst geen sol-
dij meer ontvangen. Daarop breekt in 1576 de Spaanse Furie uit in Antwerpen. De Spaanse troepen
plunderen en steken de stad Antwerpen in brand. Daarop ontstaat bij de bevolking een sterk anti-
Spaanse houding. De bevestiging daarvan zien we in de Pacificatie van Gent, die op 8 november
1576 gesloten wordt tussen de gewesten Holland, Zeeland en Utrecht en een twaalfstal andere ge-
westen van de Nederlanden, om zich te verenigen in een zogeheten Generale Unie tegen de katho-
lieke koning Filips II van Spanje.

Antwerpen valt in handen van de calvinistische opstandelingen die het bestuur van de stad overne-
men. De Antwerpse Republiek is de periode tussen 1577 en 1585, waarin de stad Antwerpen be-
stuurd wordt door de calvinisten.

Het calvinistische stadsbestuur neemt zijn intrek in het bisschoppelijk paleis, omdat het stadhuis tij-
dens de Spaanse Furie te zwaar beschadigd was.

Om het gevaar te ontvluchten trekken veel monniken in 1578 naar hun refugiehuis te Lier en wat later
naar het Hof van Coolhem te Puurs.

Jan Van der Noot, een abt uit eigen rangen

De Staten-Generaal maakt van de onzekerheid gebruik om de inlijving van de abdij door het bisdom
te vernietigen. De monniken kiezen daarop zonder erkenning van de paus een eigen abt: Jan Van
der Noot, niet te verwarren met de dichter jonker Jan van der Noot, die in dezelfde periode leefde en
sterk verbonden is met Brecht (geboren in Brecht omstreeks 1539 en overleden in Antwerpen na
1595). Hij kan abt blijven van 1576 tot 1585/6.

In 1579 wordt omwille van de strategische ligging de abdij opgenomen in een verdedigingsgordel rond Antwerpen.

In 1582 en 1583 wordt begonnen met de afbraak van de abdij uit schrik voor de bezetting van de Spanjaarden. In 1584 wordt de site ingenomen door de Spaanse troepen van Farnese en als schans gebruikt om zo de toegang tot Antwerpen via de Schelde af te sluiten.

Na de leegloop van de abdij wordt abt van der Noot gedwongen af te treden.

Foto rechts = Bisschop-abt Levinus Torrentius (Wikipedia)

Levinus Torentius de nieuwe bisschop-abt (1585 – 1595)

In de plaats van Jan van der Noot stelt Farnese in 1585 de nieuwe bisschop-abt Levinus Torentius (Van der Beken) aan. Dit is blijkbaar geen geschenk, want de uitgeputte abdij kan nauwelijks voldoende inkomsten voor zijn onderhoud leveren, zelfs amper voldoende voor de enkele overgebleven monniken zelf.

Pas in 1587 kan bisschop Torrentius terugkeren in zijn gebouw op de Schoenmarkt.

Torrentius zoekt een oplossing voor zijn moeilijke relatie met de abdij en dringt erop aan om de goederen tussen abdij en bisdom te verdelen, zelfs ijvert hij ervoor om de abdij af te schaffen. Hij blijft bisschop-abt tot 1595.

Guilelmus de Berghis, bisschop-abt (1597 – 1601)

Als opvolger voor Levinus Torrentius wordt Guilelmus de Berghis (Willem van Bergen) in 1597 tot bisschop van Antwerpen benoemd. De inspanningen van de monniken om hun abdij terug vrij te krijgen is er medeoorzaak van dat de bisschopszetel bijna twee jaar onbezet blijft. Het verblijf van Guilelmus de Berghis is van korte duur, want snel volgt zijn benoeming tot aartsbisschop van Kamerijk.

Al in 1600 had deze derde bisschop van Antwerpen een overeenkomst bereikt over de afscheiding van de abdij van de bisschopstafel. Wegens de bouwvallige toestand van de kerk en de kloostergebouwen gaat deze transactie niet door.

In die korte tijd heeft hij wel een praktische regeling uitgewerkt met Sint-Bernards. De monniken kunnen hun eigen goederen beheren. Als tegenprestatie moeten ze de bisschop jaarlijks een uitkering bezorgen, enkele huizen aan het Bisschoppelijk Seminarie afstaan en een schuld van 12.000 gulden op zich nemen.

Joannes Miraeus, bisschop-abt (1603 – 1611)

Johannes Miraeus, geboren als Jean Le Mire, geboren in Brussel 6 januari 1560, wordt in 1603 de vierde bisschop van Antwerpen.

Hij studeerde te Leuven en Dowai en doceerde klassieke talen. Eerst wordt hij in 1591 pastoor en kanunnik te Brussel. Tegen zijn zin krijgt hij in 1603 de aanstelling tot bisschop van Antwerpen. Hij vindt dit geen hogere trap in zijn carrière, want als pastoor en leidsman van de aartshertog(in) denkt hij meer invloed te hebben. In 1604 wordt hij toch bekrachtigd en ingewijd. Zijn belangrijkste realisatie is de officiële stichting van het Bisschoppelijk Seminarie van Antwerpen.

Zijn verhouding met de abdij is eerder vijandig en dat is wederkerig. Op zijn vraag aan de monniken om de rekeningen te kunnen inzien, loopt hij op een weigering. Daarop beschuldigt de bisschop hen van slecht beheer en uitspattingen. De monniken hebben echter maar één betrachting: de scheiding tussen abdij en bisdom.

Foto rechts = Bisschop-abt Miraeus (Wikipedia)

Miraeus brengt zijn zaak tot bij de aartshertogen om de regeling tussen abdij en bisschop Van Bergen te laten vernietigen en het beheer van de goederen zelf in handen te krijgen. Hij slaagt echter niet in zijn pogingen voor zijn overlijden op 12 januari 1611.

Tijdens het Twaalfjarig Bestand, dat van 1609 tot 1621 duurde, werd er tussen Nederland en Spanje niet gevochten. Gevluchten keerden terug naar hun haarden en de bevolking kende een zekere welstand.

Bisschop-abt Malderus (1611 – 1633)

Foto links = Bisschop-abt Malderus (Wikipedia)

De opvolger van Miraeus is Joannes Malderus. Die gooit het over een andere boeg. Hij zoekt een definitieve oplossing met wederzijds akkoord tussen abdij en bisdom. Op 12 oktober 1612 wordt de overeenkomst gesloten. De abdij zou aan Malderus jaarlijks 9.000 gulden, brandhout, hooi en stro voor de paarden overdragen. Beide instellingen zijn tot op zekere hoogte daarmee tevreden, want in 1631 schreef Malderus dat deze toelage voldoende was voor het onderhoud van bisschop en bisdom. Wel moest de abdij de bisschop nog erkennen als externe abt en dat is naar de wens van de monniken.

Vanaf 1612 kunnen de abdijgebouwen hersteld worden. De bisschop zorgt ervoor dat de monniken de abdij terug kunnen betrekken in 1616.

Bisschop-abt Gaspar Nemius (1634 – 1651)

De laatste bisschop, die ook abt was, slaagt erin om een definitieve overeenkomst uit te werken. Het komt erop neer dat de grote taart in twee wordt gesplitst en de abdij zelfstandig wordt.

Op 10 december 1636 sluit bisschop Gaspar Nemius, bijgestaan door vijf kanunniken, afgevaardigd door het kapittel, met Hendrik van der Heyden, abt van Villers, en drie religieuzen van Sint-Bernardus een overeenkomst over de afsplitsing van de goederen voor het bisdom. Zij wordt opgesteld in het bisschoppelijk paleis door de notarissen Jan Jacobus en Jacob van den Huffel. Op 23 maart 1637 worden in een akte de goederen, tienden, boerderijen, gronden, weiden, leengoederen en cijzen gespecificeerd, die aan het bisdom worden overgelaten.

Eerst in 1645 wordt de pauselijke goedkeuring voor deze transactie verkregen en in augustus 1649 vindt de definitieve ratificatie plaats. De Sint-Bernardusabdij krijgt nu officieel en definitief haar zelfstandigheid terug.

De inkomsten van de overgedragen bezittingen bedragen per jaar ruim 33.000 gulden. Daarmee krijgen we een idee over de grote inkomsten van de abdij op dat moment.

Judocus Gillis is de eerste abt van de herwonnen zelfstandigheid van de abdij van 1649 tot 1660.

Later zal Judocus Bal (°1604- +1672) zijn beklag nog maken over de teloorgang van de vroegere rijkdom. Met ongeveer de helft van de vroegere bezittingen en rechten kent de abdij in de 17e en 18e eeuw een nieuwe bloeiperiode.

Daarover kan men verder lezen in het boek “Zoersel en de Cisterciënzers - De villa Westmalle-Zoersel, het Zoerselbos en het Zoerselhof”, in eigen beheer uitgegeven in 2023. Er zijn nog exemplaren te koop bij de Heemkundige Kring van Zoersel.

Bronnen

Bisdom Antwerpen, Wikipedia

Guido Marnef, https://dutchrevolt.library.universiteitleiden.nl/nederlands/personen/t/dutch_personen_t_thielt/

J. Van den Nieuwenhuizen, De oprichting van het bisdom Antwerpen (1561) Analyse en tekstuitgave van de pauselijke bul, <https://deoranieboom.nl/wp-content/uploads/2018/04/Jb-64-2011-03.pdf>

Floris Prims, Geschiedenis van Antwerpen in 7 delen, heruitgave in 1982

Eric Houtman m.m.v. Luc Janssens, Herman Van der Haegen, Willem Van Ham, Kaartboek van de Sint-Bernardsabdij Hemiksem 1666-1671 uitgegeven door het Rijksarchief in opdracht van de Provincieraad van Antwerpen

Marie-Juliette Marinus, Erik Houtman, m.m.v. Marie-Juliette Marinus, Erik Houtman, Op Geestelijke Gronden – Kaarten van het bisdom Antwerpen en het Onze-Lieve-vrouwenkapittel en de kloosters van Terzieken en Falcon te Antwerpen 1550-1791, 2009 uitgever Algemeen Rijksarchief in opdracht van de Provincieraad van Antwerpen

Bisschoppelijk Paleis, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/4507>

De zestiende eeuw, heemkundekringhetlandvangastel.nl/actualiteiten-2/oud-gastel-750-jaar-2/oud-gastel-750-jaar-4/

<https://noeldemey.blogspot.com/2014/05/franciscus-sonnius-1506-1576-de-eerste.html>

<https://noeldemey.blogspot.com/2014/06/gaspar-nemius-1587-1667-de-zesde.html>

Rica Annaert, De kerk van de Cisterciënzer Sint-Bernardusabdij te Hemiksem (prov. Antwerpen), https://www.academia.edu/118392367/De_kerk_van_de_Cisterci%C3%ABnzer_Sint_Bernardusabdij_te_Hemiksem_prov_Antwerpen_email_work_card=thumbnail

L.J. Rogier, Geschiedenis van het katholicisme in Noord-Nederland in de 16e en de 17e eeuw, https://www.dbnl.org/tekst/rogi002gesc01_01/rogi002gesc01_01_0001.php

3. Thomas Van Thielt

Thomas Van Thielt heeft een bijzondere plaats in de geschiedenis van de Sint-Bernardsabdij te Hemiksem. Bij de katholieken en zeker bij de monniken van de abdij werd hij heel anders beoordeeld dan bij de calvinisten.

Omstreeks 1534 werd hij te Mechelen geboren. Hij volgde studies aan de universiteit te Leuven, waarna hij in 1559 tot priester werd gewijd. Hij trad toe tot de cisterciënzers in Hemiksem. De abt zond hem naar Oudenbosch om daar pastoor te worden.

Kennelijk had hij een zekere bekendheid opgebouwd, want in 1564 werd hij, waarschijnlijk op aanbeveling van Willem van Oranje, door Filips II tot abt van Sint-Bernards benoemd,

In deze functie had hij toegang tot de Staten van Brabant en kwam hij direct in contact met de politieke en religieuze problemen van die tijd, waaronder de bisschoppenregeling en de vervolging. Hij koos partij voor de edellieden die het manifest van het Eedverbond ondertekenden om te protesteren tegen de strenge inquisitie en de vervolging van de calvinisten.

In de vorige tekst kon u al lezen dat hij in 1566 in de abdij een banket organiseerde voor vriend Willem Van Oranje. Uit het proces van Egmont en Hoorn blijkt dat Egmont, Hoorn en Hoogstraten ook van de partij waren en dat Van Thielt zou geroepen hebben “vivent les gueux”. “Geuzen” was een scheldwoord voor de opstandelingen tegen het Spaans bewind.

Nog in de abdij verblijvende had hij al contact met Johanna van Wavere uit Lier, die later zijn vrouw werd.

In 1567 vluchtte hij met Johanna naar Duisburg. De verdediging van zijn breuk met de paus werd het jaar later gepubliceerd.

De volgende periode vatten we samen. Hij trok onder meer naar Heidelberg, Genève, Delft, Haarlem en Amsterdam.

Tijdens het calvinistisch bestuur te Antwerpen keerde hij terug naar zijn geboortestreek en was hij er predikant van 1579 tot 1585. Hij predikte zelfs korte tijd te Mechelen, Brussel en Gent.

Na de kapitalisatie van het calvinistisch bestuur en de terugkomst van de Spanjaarden in Antwerpen keerde Van Thielt, die zich ook onder de Latijnse vorm Tilius liet noemen, terug naar Delft, waar hij hofprediker van prins Willem van Oranje was. Hij stierf er op 13 januari 1590.

Hij overleefde zijn goede vriend Willem van Oranje, die in hetzelfde Delft in zijn Prinsenhof op 10 juli 1584 met twee pistoolschoten gedood werd.

Niet alleen in de omgeving van Willem van Oranje, maar ook in calvinistische kringen had Thomas Van Thielt hoog aanzien verworven. In de Sint-Bernardsabdij te Hemiksem was dat mogelijk heel wat minder.

4. Adriaen Brouwers, de vergeten Heer van Halle

In het boek **“Grafstenen in de Sint-Martinuskerk te Halle-Zoersel - Het onderliggende verhaal”** heeft Marc De Maeseneer de grafsteen van Adrianus (Adriaen) Brouwers en zijn echtgenote Anna Despomereaulx beschreven en een aantal elementen over hun leven verteld.

Er bleven echter nog heel wat vragen hangen, die alleen door nader onderzoek konden beantwoord worden.

Hoe betrouwbaar was de bron die vermeldde dat er een “écoutète de Broechem, Adrien Brouwers” in 1618 de echtgenoot was van Maria Vander Ryt? Was de hypothese dat er “een vader en een zoon Brouwers” schout van Broechem en Oelegem zouden geweest zijn wel juist? Waarom was Adriaen Brouwers zo goed bekend in het noorden van Brabant, de regio van Bergen op Zoom en Breda? Hoe komt het dat er nergens een geboortedatum te vinden was, noch van Adriaen noch van Anna?

Wat was de juiste toedracht van de onderhandelingen die Adriaen Brouwers zou gevoerd hebben met Prins Maurits van Oranje? Hoe moeten we dit alles zien in het licht van de Tachtigjarige Oorlog tussen de “Vereenigde Provinciën” en Spanje?

Marc De Maeseneer verzamelde puzzelstukje na puzzelstukje. De grote hoeveelheid informatie verwerkte hij tot een aparte monografie.

Adriaen Brouwers werd geboren in Noord-Brabant in een welstellende familie van grootgrondbezitters en bestuurlijke functionarissen. Ook hij werd opgeleid voor een carrière in de administratie, waarbij hij - quasi gelijktijdig - het ambt van secretaris opnam in Hoeven (in het “Markizaat Bergen op Zoom”) én in Broechem-Oelegem (in het “Quartier van Santhoven”). Hij werd door zijn opdrachtgevers ervaren als betrouwbaar en onderlegd op administratief, juridisch én financieel vlak. Zijn reputatie raakte stilaan bekend.

De bisschop van Antwerpen (als abt van de Sint-Bernardusabdij) vertrouwde hem het rentmeesterschap toe over de abdijgoederen in de regio van Breda en Bergen op Zoom, de Heer van Broechem-Oelegem promoveerde hem tot schout aldaar, de beide Heren van Ranst bekleedden hem met dezelfde functie in Ranst-Millegem. In deze cruciale jaren van Adriaens leven maakte het Twaalfjarig Bestand in de Tachtigjarige Oorlog heel veel mogelijk.

Anna Despomereaulx was de dochter van een Antwerpse schepen, afkomstig uit een Frans-Vlaamse familie van succesvolle handelaars die hun plaats in het stadsbestuur hadden verworven.

Zij trad een eerste maal in het huwelijk met de burgemeester van Lier, die echter na korte tijd overleed.

Iets meer dan een jaar nadien huwden Adriaen en Anna. Beiden waren dan veertigers. Hun enig kind kreeg de naam Anna Maria.

Bij de hervatting van de vijandelijkheden na het Twaalfjarig Bestand kreeg Adriaen Brouwers van Aartshertogin Isabella een bijzondere opdracht, die hij naar best vermogen maar met een onzeker resultaat uitvoerde. Als dank voor zijn diensten werd hij beleend met de Heerlijkheden Halle, Massenhoven en Voorschoten (Viersel).

Hij vroeg zijn opname in de adel aan en kreeg persoonlijk het recht om de titel van “Ridder” te voeren.

In Hoeven stelde de bisschop van Antwerpen (die er tevens de wereldlijke Heer was) Adriaen aan tot schout.

Adriaen en Anna woonden toen in Ranst, waren actief in Broechem-Oelegem, Ranst-Millegem, Halle, Massenhoven, Voorschoten, Hoeven, Oudenbosch, Etten... en in de omgevende dorpen! Veel verplaatsingen en diverse contacten, die makkelijker vanuit Antwerpen te organiseren waren. Ze kochten een woning in die stad, bij de Kipdorppoort, van waaruit Adriaen zijn functies bleef uitoefenen en zijn (grond)patrimonium verder uitbaatte en vergrootte.

Met de Vrede van Munster kwam er een einde aan de Tachtigjarige Oorlog. Het ambtsgebied van Adriaen in Noord-Brabant viel definitief onder het gezag van de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën; daardoor kwam er een einde aan zijn opdracht aldaar. Zijn schoutfuncties in Broechem-Oelegem en Ranst-Millegem zou hij blijven vervullen tot na zijn zeventigste!

Tot hun dood bleven Adriaen en Anna Heer en Dame van Halle, Massenhoven en (tot het huwelijk van hun dochter) Voorschoten. Anna, de oudste van beiden, overleed als eerste; Adriaen overleefde haar bijna 7 jaar. Beiden werden in Halle begraven. Hun grafsteen, oorspronkelijk in het hoogkoor van de kerk en nu in de zuidelijke buitenmuur verwerkt, bleef achter als een tastbaar spoor van hun bestaan.

Bovenstaande tekst is grotendeels overgenomen uit de inleiding van de studie die Marc De Maese-neer neergeschreven heeft en waarvan we spoedig een publicatie verwachten.

5. De plaatsnaamkunde van Zoersel (deel 11)

In Weetjes 4 stond deel één van de Plaatsnaamkunde in Zoersel. Dat was een inleiding op de alfabetische lijst van plaatsnamen die in de volgende afleveringen van de Weetjes zullen verschijnen.

Alfabetische lijst van de plaatsnamen in Zoersel – Letter H, deel 2.

Heiaardkluis

Eindhoven, benaming voor perceel grond, VHZ140

Heiaart (Den)

Eindhoven, hoeve van ca 1850, grotendeels vervallen, klein gebouw is nog overgebleven, VHZ153

Heiblok (Het)

Huisje aan de rechterkant van de zandweg van de Einhovense biest naar het vliegveld, VHZ123; huidige straatnaam

Heiblokstraatje

1845, Weg van de straet genaemd Schegelstraet naer het Gehucht Hoeydonck, ABH

Heibos (Het)

Eindhoven, hoeve genoemd naar de grond achter de hoeve, VHZ 132

Heidebloem (De)

Heidebloem (De)

1859, gebouwd 1859 herberg de heyblom, MKH p. 254; 1981, café in Zoersel, HKZ82, sinds 2017 café ‘Surcele’

Heidebossen (De)

1845, Heide Bosschen, ABZ

Heidehoefkerkweg

1845, Voetweg van het gehucht St Antonius naer de Heydehoeven, ABH

Heidehoeven (De)

1845, ABH, huidige straatnaam

Heidehoevenweg

1845, Weg van de Heydehoeven naer het Gehucht Zoerschelhoek, ABH

Heidemolenbeek

1845, VDE

Heideweg

Huidige straatnaam

Heigoot

1845, Heygoot, ABZ

Heiland (Het)

Drengel, benaming voor grond en hoeve, in 1703 vermeld, gerenoveerd, VHZ168

Heilig geesthoeve

1834, zeer oud huys genaemt de H Geesthoef, MKH p. 248); 1845, ABH

Heilig geestvoetweg

1845, Voetweg van den weg genaemd Liefkenshoekweg naer de Heilig geesthoeve 1845, ABH

Heilige beemd (de)

1741, een derde weijde oock gelegen onder Soursel wesende het derde in eene grootere van seven hondert eenentwintigh roeden genoempt den heijlighen bempt, A.SB.B.nr B12

Heilige Geesthoeveweg

Nabij de Paardemarkt op de kruising van Vluststraat en weg naar kapel van Sint Jozef, eertijds H. Geesthoeveweg, RAA LA 57-58

Heilige Geestweg

1845, Weg van de Gehuchten den Dyk en Liefkenshoek naer het Gehucht Kattenberg, ABH, huidige straatnaam

Heiliggeest Dorpweg

1845, Weg van de Heylig geesthoef naer Halle, ABH

6. MUSEUM en DOCUMENTATIECENTRUM

Aangesloten bij Heemkunde Gouw Antwerpen vzw - nr. 1075

Secretariaat en briefwisseling: Bruno Verhavert - **Zandstraat 117 – 2980 Zoersel**

Tel. 03 312 20 00 en Heemhuisje 03 2980 854

Zetel en V.U.: Heemhuisje Schoolstraat 9 – Zoersel – Jan Denissen, Voorzitter

E-mail: heemkundige.kring.zoersel@zoersel.be
www.heemkundigekringzoersel.be

Rek.nr. BE85 9796 2311 8406 op naam van Heemkundige Kring Zoersel

Museum open de derde zondag van elke maand (behalve op feestdagen) van 10 tot 17 uur. Inkom gratis.

Andere dagen kan ook mits aanvraag per e-mail 3 weken vooraf. Inkom is dan 2,00 Euro p/p met een minimum van 20,00 Euro.

Archief geopend elke donderdagavond van 20 tot 22 uur. (behalve op feestdagen)

Lidmaatschap: Door overschrijving van de gepaste bijdrage op de HKZ-rekening BE85 9796 2311 8406 met vermelding HKZ-lidgeld 2025.

Gewoon lid € 10,00 - Steunend lid € 17,50 - Erelid € 25,00. Veel dank aan onze trouwe leden die spontaan betaalden.

Om papier- en portkosten te vermijden vragen wij u ons uw e-mailadres op te geven.

COPYRIGHT

Mogelijke geïnteresseerden, vrijwilligersorganisaties of verenigingen die voor één of andere publicatie onze teksten willen overnemen kunnen dit zonder probleem doen, mits ons hierover per mail in te lichten en mits bronvermelding in hun uitgave.

Commercieel gerelateerde uitgaven vallen onder het copyright